

Prikazi, ocjene

Carlo Consani (urednik), *Contatto interlinguistico fra presente e passato*, LED Milano, 2015., 498 str.

Knjiga pod naslovom *Contatto interlinguistico fra presente e passato* (LED, Milano, 2015), koju je priredio Carlo Consani, profesor na Sveučilištu Gabrielea D'Annunzija iz Chietija i Pescara, okuplja izlaganja sa znanstvenoga skupa koji se pri istome sveučilištu održao od 29. do 31. svibnja 2014. godine. Spomenuti je skup bio sastavni dio talijanskoga nacionalnog znanstvenog projekta pod nazivom *Rappresentazioni linguistiche dell'identità. Modelli sociolinguistici e linguistica storica*, kojim na državnoj razini koordinira lingvistkinja Piera Molinelli, a cilj mu je bio rekapitulirati istraživanja i rezultate nakon završetka prve polovice projekta. Raznolikost tema kojima se okupljeni znanstvenici bave uvjetovala je razdjeljivanje sadržaja u odvojena poglavlja, od kojih svako okuplja više srodnih radova.

Prvi dio, odnosno prvo poglavlje, usmjereno ponajprije na metodološka pitanja, okuplja radove Gaetana Berruta, Simonea Ciccolonea, Silvie Dal Negro i Federice Venier.

U prilogu *Tra linguistica formale e linguistica del contatto nell'analisi della commutazione di codice* Gaetano Berruto nastoji procijeniti mogućnosti povezivanja rezultata svih istraživanja koja se zanimaju za prebacivanje koda (*code-switching*), ali su uglavnom provedena s dvaju različitih stajališta, onoga formalne prirode i onoga koje se upire na sociolingvistiku, etnolingvistiku i psiholingvistiku. Zaključak je ovoga rada da prebacivanje koda nije samo pojava o kojoj su se pojedini teoretičari izjašnjavali nego da je to pojava za čiji je opis i objašnjenje doprinos svih metoda podjednako važan i poželjan.

Simone Ciccolone u radu pod naslovom *Interazione tra codici nel parlato bilingue. Da fenomeni di contatto nel discorso all'ammersione di schemi ricorrenti* raspravlja o granici između elemenata koji su rezultat jezičnih dodira na razini govora (*parole*), čega je posljedica miješanje kodova (*code-mixing*), i onih koji su već sedimentirani na razini sustava i za koje se rabi naziv posudnica. Autor smatra da se umetanje alogenih elemenata u govor može interpretirati uz pomoć dviju vrsta mehanizama koji sudjeluju u jezičnoj obnovi čak i onda kada okruženje nije dvojezično, a to su linearna kombinacija elemenata koja se ostvaruje u izričaju i ekstrapolacija apstraktnih odnosa na temelju analogije.

I rad Silvie Dal Negro (*Contatto linguistico e organizzazione del discorso: il ruolo dei verbi*) propituje odnos između jezičnoga dodira koji se ostvaruje na razini izričaja i onoga na razini sustava služeći se primjerom promjena na glagolu pri dodirima između romanskoga (talijanskoga) i germanskoga (njemačkoga) elementa, s obzirom na činjenicu da je u odnosu na ostale elemente podložne interferencijama glagol njima najmanje izložen.

Prilog Federice Venier, pod naslovom *Dissimmetrie schuchartiane: contatto e parentella tra le lingue. Trattatelo 'in laude' di Schuchardt*, govori o nekim temeljnim pojmovima Huga Schuchardta, ponajprije o ključnome pojmu prisutnom već u Schuchardtovu kapitalnome djelu *Slavo-deutsches und Slavo-italienisches*, a to je »dodir« (njem. *Berührung*). Autorica je izabrala neke dijelove iz Schuchardtovih tekstova, poput primjerice metafore kao nezaobilaznoga instrumenta i u ljudskome jeziku i u jezikoslovnome metajeziku, koji (ponovno) dokazuju ulogu ovoga jezikoslovca u europskoj lingvistici njegova vremena.

Drugo poglavlje ove knjige okuplja radove koji analiziraju neke jezične pojave zabilježene u klasičnim jezicima, kao i primjere dodira tih jezika s ostalim jezičnim sustavima.

Carlo Consani godinama istražuje jezične dodire ostvarene na Cipru u vrijeme helenističke dominacije, a u uvrštenome radu pod naslovom *Ritorno a Kafizin. Esiti del contatto fra lingue e scritture nella Ciporo ellenistica* otkriva karakteristike jezičnih zapisa koji potječu iz pećine na brdašcu Kafizin na Cipru, u kojoj se njegovao kult lokalne božice i čiji se nastanak smješta u točno ograničeno razdoblje, tj. između 225. i 218. godine prije Krista.

Flavia Pompeo usredotočila se u radu *I Greci a Persepoli. Alcune riflessioni sociolinguistiche sulle iscrizioni greche nel mondo iranico* na složeni odnos koji je postojao između Grka i Iranaca u doba prvoga Perzijskog Carstva, a koji se iščitava iz administrativnoga dokumenta napisanoga na grčkome koji vjerojatno potječe iz 500. godine stare ere i koji se potvrđuje kao višejezična tvorevina.

Liana Tronci razmatra vrlo složen problem grčko-latinske interferencije koja se očituje u glagolskim oblicima na *-ίζω / -isso, -izo, -idio*, koji su na granici interferencije ostvarene i na razini izričaja i na razini sustava. U radu *Greco -ίζω e latino -issol / -izo / -idio. Note preliminari per lo studio di un caso di contatto interlinguistico* pokazuje se da je preciznom analizom latinskih glagolskih oblika moguće pokazati da su dodiri i interferencije te reprodukcija grčkih modela u početku najučestaliji bili u arhaičnoj latinskoj komediji, a zatim u jeziku kršćanstva. Autorica pokazuje da svi romanski jezici poznaju sufikse koji potječu od navedenih latinskih sufiksa te da su u tim jezicima oni vrlo produktivni, za razliku od svojih klasičnih modela.

Francesco Rovai polazi od usporedbe dvaju marginalnih područja latinskoga svijeta, a to su područja galskoga jezika u Europi te punskoga jezika nakon razaranja Kartage u Africi, u razdoblju koje seže od kraja republikanskoga razdoblja do prvih stoljeća Carstva. Iako je u obama slučajevima jezik kolonizator bio latinski, spomenuti su lokalni jezici strukturno vrlo različiti, i međusobno i u odnosu na visoki jezik s kojim su došli u dodir, te su imali svoju administrativnu funkciju. U radu pod naslovom *I rapporti tra i codici in due repertori complessi dell'antichità: latino-gallico e latino-neopunio* prikazuju se primjeri koji, osim diglosije, pokazuju položaj podređenih jezika i stav govornika: dok su galske elite prihvatile latinsku kulturu, sjeverno-afrički govornici i nadalje su potvrđivali svoj latinsko-punski identitet.

Četvrto poglavlje knjige naslovljeno je »Transformacija klasičnoga / preteča modernoga« (*Trasformazione del classico / premesse al moderno*).

Na temelju analize izloženih primjera Vincenzo Orioles (*Le spie sociolinguistiche nei prestiti. Tra mondo antico ed età contemporanea*) formulira nekoliko zapažanja, a izdvajamo dva: stvaranje pozitivnih i negativnih konotacija, koje su posljedica jezičnih dodira, ne zahvaća samo leksičke elemente i stanovite fonetske značajke nego se širi i na morfološke elemente (sufikse); dinamičnost sociolingvističkih pojava dobro poznatih kod modernih jezika potvrđuje se i kod jezika koji su poznati samo u pisanome obliku. Rad obiluje i razmišljanjima o pojmovima i tvorevinama kontaktnoga jezikoslovlja, kao što su posudenice iz nužde i one iz pomodarstva, razlike između sinonimije i homonimije, afektivni i stilistički aspekti jezičnih elemenata i sl.

Proučavajući ranosrednjovjekovni jezik pravnih dokumenata iz pokrajine Kampanije, Rosanna Sornicola dotaknula je u svojem istraživanju (*Curiales, notarii, presbyteri nella Campania altro-medievale. Alcuni problemi di sociolinguistica storica, con particolare riguardo alla morfosintassi*) problem metodologije, naročito potrebu određivanja sociolingvističkih karakteristika autora proučenih dokumenata te pitanje značenja koje se, u svjetlu rekonstrukcije jezične transformacije od latinskoga prema romanskomu, može pridati analiziranim ortografskim i jezičnim varijacijama.

Pera Molinelli u radu *Polite forms and sociolinguistic dynamics in contacts between varieties of Italian* govori o evoluciji sustava osobnih zamjenica u uporabi pri obraćanju sugovorniku u latinskome i suvremenome talijanskom. Podatci su preuzeti iz talijanskih korpusa sastavljenih u vrlo udaljenim razdobljima (od XII. do XX. stoljeća), kao što su pisma i komedije, a njihova precizna analiza omogućava uočavanje društvenih čimbenika koji su ugrađeni u sam razvoj zamjenica.

Metodološki je sličan prilog Chiare Ghezzi (*Thanking formulae. The role of language contact in the diachrony of Italian*) posvećen razvoju formula zahvaljivanja u talijanskome dijasistemu u razdoblju između XIV. i XX. stoljeća. Kako je ovaj tip izraza također bio podložan različitim i brojnim jezičnim dodirima, posljedica je toga svakako raširenost pojedinih formula u neko određeno vrijeme (kao što je slučaj s danas zaboravljenom formulom *gran mercè*, inače čestom u šesnaestome stoljeću), kao i uspješnost i tvorbeno produktivnost nekih drugih izraza (primjerice: *dico grazie / grazie > ringraziare > ringraziamento*).

Peto je poglavlje posvećeno suvremenim situacijama jezičnih dodira koji se očituju unutar sustava ili na razini iskaza.

Rad Pierluigija Cuzzolina *Identità e alterità fra i Celti. Alcune riflessioni* govori o nekim temeljnim aspektima definicije keltskoga identiteta u novije vrijeme. Autor otkriva da se moderno poimanje keltskoga identiteta i pripadanja keltskoj naciji upire u kulturne i, poglavito, političke zasade, a ne u jezične razloge, kao što je to bilo u prošlosti, kada se identitet određivao na temelju jezika, keltskoga ili engleskoga, odnosno francuskoga, koji se rabio.

Giulio Mion (*Sull'interferenza fonologica in arabo cipriota*) analizira jedan relativno slabo poznati tip arapskoga jezika koji pripada perifernomu arapskom svijetu, a to je onaj koji su arabofoni govornici u VII. stoljeću donijeli na Cipar i koji je danas ugroženi jezik, što zbog smanjenja broja govornika,

što zbog smanjene jezične kompetencije postojećih govornika. Povrh problema koji se odnose na podrijetlo govornika i status njihova jezika, autor naročito proučava fonetske i fonološke karakteristike u svrhu pronalazaženja adekvatnih modela kojima se treba vratiti.

Raffaella Bombi proučava neologizme u suvremenome talijanskom jeziku (*Il contatto anglo-italiano e i riflessi nel lessico e nei processi di »formazione delle parole«*), poglavito kao repliku anglo-američkih modela, pri čemu je posebno zanimaju unutarnje i vanjske motivacije (kao što su jasnoća, sintetičnost, velik broj sekundarnih značenja) jer olakšavaju unošenje alogenih leksema u suvremeni talijanski sustav. Sukladno tomu, Bombijeva se bavi višesložnim riječima (u talijanskome poznate kao »parole macedonia«), koje ne samo da odražavaju razvijeni bilingvizam nego vode do oponašanja istih tvorbenih postupaka i u samome jeziku primatelju.

I prilog Massima Cerrutija (*La collocazione prenomiale di sintagmi aggettivali complessi nell'italiano contemporaneo. Il contatto linguistico come »rinforzo« di una possibilità del sistema*) govori o utjecaju engleskoga jezika na talijanski, no ovaj put na razini sintakse, što se ogleda u položaju pridjeva prema imenici na koju se odnosi, odnosno u rastućemu broju sintagmi u kojima određene skupine pridjeva, kojima je inače svojstvena postnominalna pozicija, stoje ispred imenice. Takve konstrukcije, prikupljene iz korpusa koji čine tri godišta (1985., 1992. i 2000.) talijanskoga dnevnika *La Repubblica*, autor tretira kao izravnu posljedicu utjecaja engleskoga jezika, a jedan od kanala kojima se utjecaj lako ostvaruje te alogeni elementi nesmetano ulaze u (talijanski) jezični sustav novinski je jezik.

Ova knjiga završava radovima koji govore o jezičnim dodirima na razini izričaja, premda se njihovi odrazi naziru i u samome sustavu.

Rad Vesne Deželjin (*La comunità italoфона della Slavonia occidentale. Un caso estremo di contatto interlinguistico*) govori o dodirima između talijanskoga i hrvatskoga dijasistema u nekoliko naselja u zapadnoj Slavoniji u kojima žive potomci talijanskih doseljenika pristiglih posljednjih desetljeća devetnaestoga stoljeća iz sjeverozapadnoga Veneta i zapadne Furlanije. Rezultat autoričnih istraživanja na terenu snimke su intervjua i popunjeni upitnici pedesetak ispitanika, od kojih tek manji broj predstavlja pouzdane jezične informante. U radu se govori o fonološkim interferencijama (na primjeru palatala) te o nekim morfološkim i sintaktičkim fenomenima koji potvrđuju veliku eroziju i ugroženost proučavanoga talijanskog idioma.

U radu naslovljenome *Aspetti del contatto italiano-dialetto nella »Toscana marginale«* Francesca Guazzelli analizira problem sinkronijske varijacije u sjeverozapadnim toskanskim varijetetima, poglavito u onome s područja Garfagnana i sjeverne Versilije jer je i ovdje teško razdvojiti i razlikovati dijalektalne značajke od onih svojstvenih standardnomu talijanskom jeziku. Analiza snimljenih spontanih usmenih iskaza govornika između četrnaest i dvadeset i pet godina pokazuje da su i nadalje čvrsto očuvane neke fonetsko-fonološke značajke dijalekta kod ispitanih govornika te da su karakteristike tipične bilo za standard bilo za dijalekt još uvijek uravnoteženo prisutne.

Carmela Perta već dulje vrijeme proučava sociolingvističku situaciju frankoprovansalske zajednice u Faeti, a u radu *Contatto nel discorso in contesti alloglotti. Un esempio marcato dal francoprovenzale della Puglia*, kojim završava ova knjiga, govori o značajkama *in-group* i *out-group* komunikacije. U slučaju kada komuniciraju govornici istoga idioma, među kojima vladaju neformalni i obiteljski odnosi, vidno je miješanje idioma, a izbor ovisi o namjeri, ekspresivnosti i strategijama komunikacije u odnosu na sugovornika. U komunikaciji s govornicima većinskoga, talijanskoga idioma govornici faetanskoga idioma, inače strukturno bliskoga s talijanskim, izbjegavaju slobodne prijelaze s jednoga idioma na drugi idiom, miješane izričaje i hibride.

Osim nekoliko radova koji govore o primjerima jezičnih dodira u prošlosti na širem području Mediterana, ostatak radova u ovoj knjizi razmatra različite aspekte i rezultate dodira između romanskih jezika i poglavito talijanskoga, ali i ostalih jezika u širokome vremenskom luku od srednjega vijeka pa sve do današnjih dana. Unatoč usmjerenosti na romanski svijet i ponajprije talijanski dijasisitem ova je knjiga, zbog obilja tema i teorijskih pristupa kojima je svima cilj otkriti, opisati i objasniti razloge i rezultate raznovrsnih jezičnih dodira te, eventualno, predvidjeti njihovo buduće stanje i kretanje, zanimljivo i korisno štivo te vrijedan doprinos sociolingvistici i kontaktnomu jezikoslovlju uopće.

Vesna Deželjin